

Harry Lintsen

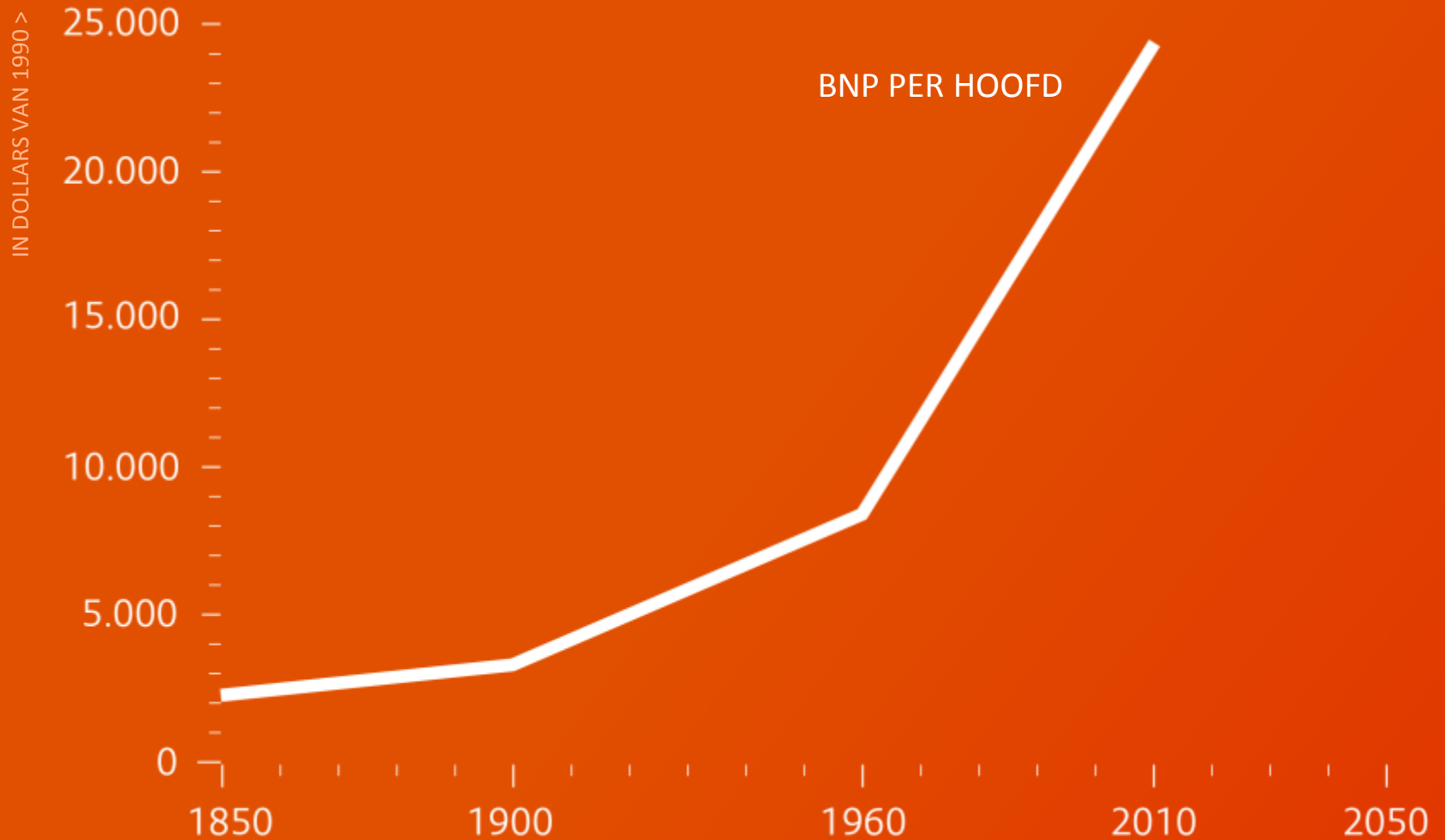
Technische Universiteit Eindhoven

in samenwerking met CBS en Universiteit Groningen

Duurzame ontwikkeling van Nederland 1850-2050

Welvaart in Nederland, 1850-2010

Wat is duurzame ontwikkeling (ofwel brede welvaart)?

CBS heeft een alternatief ontwikkeld voor het eenzijdige benadering van de economische groei. Het alternatief is de duurzaamheidsmonitor.

De monitor bouwt voort op het duurzaamheidsconcept van de Commissie Brundtland, *Our Common Future*:

Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder dat daarmee de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar worden gebracht.

Het meetsysteem van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)

Internationaal geharmoniseerd meetsysteem onderscheidt drie dashboards :

1. **Kwaliteit van leven**
(hier en nu)
2. **Hulpbronnen**
(kwaliteit van leven later)
3. **Grensoverschrijdend effecten**
(kwaliteit van leven elders)

De Duurzaamheidsmonitor: drie dashboards met bijbehorende thema's en indicatoren

DASHBOARD	THEMA	INDICATOR	1850	2010
		Aantal Nederlanders (miljoen)	3,1	16,6
1. Kwaliteit van Leven (hier en nu)	Welzijn en materiële welvaart	consumptieve besteding (gld/jaar per Ned.)	149	1550
		inkomensongelijkheid (Gini-coëfficiënt)	0,48	0,32
	Persoonlijke kenmerken	voeding (lengte in cm)	165	181
		gezondheid (levensverwachting)	37	79
		huisvesting (percentage sloppen)	?	nihil
		opleiding (scholingsjaren)	3	11
2. Hulpbronnen (later)	Omgevingsfactoren	drinkwaterwinning (m ³ /Nederlander)	0	68
		broeikasemissies (ton CO ₂ /Nederlander)	1,2	10,1
	Natuurlijk kapitaal	energieverbruik (TJoule/Nederlander)	0,03	0,17
		niet-energie grondstoffen (ton/Ned.)	2,1	8,3
		broeikasemissies (ton CO ₂ /Nederlander)	1,2	10,1
		Menselijk kapitaal	gezondheid (levensverwachting)	37
opleiding (scholingsjaren)	3		11	
3. Grensoverschrijdend (elders)	Sociaal kapitaal	democratie-index	0,31	39
	Economisch kapitaal	fysiek kapitaal (investerings % BNP)	7 à 9	8
		Handel	import (ton/Nederlander)	0,41

1850

De consumptieve bestedingen van de Nederlanders ±1850

- Nederlandse bevolking: 3.116.000 inwoners
- Totale private consumptieve bestedingen (± 1850): 465 mln gld/jaar
- Gemiddelde consumptieve besteding per Nederlander: 149 gld/jaar

- Absoluut minimum consumptieve besteding: 20 gld/jaar
- Armoedegrens, consumptieve besteding: 45 gld/jaar
- Armoedig, kwetsbaar leven: 20-45 gld/jaar

- De consumptieve besteding armen (20% van de bevolking) 36 gld/jaar
- De consumptieve besteding arbeidende klasse (20% van de bevolking) 45 gld/jaar

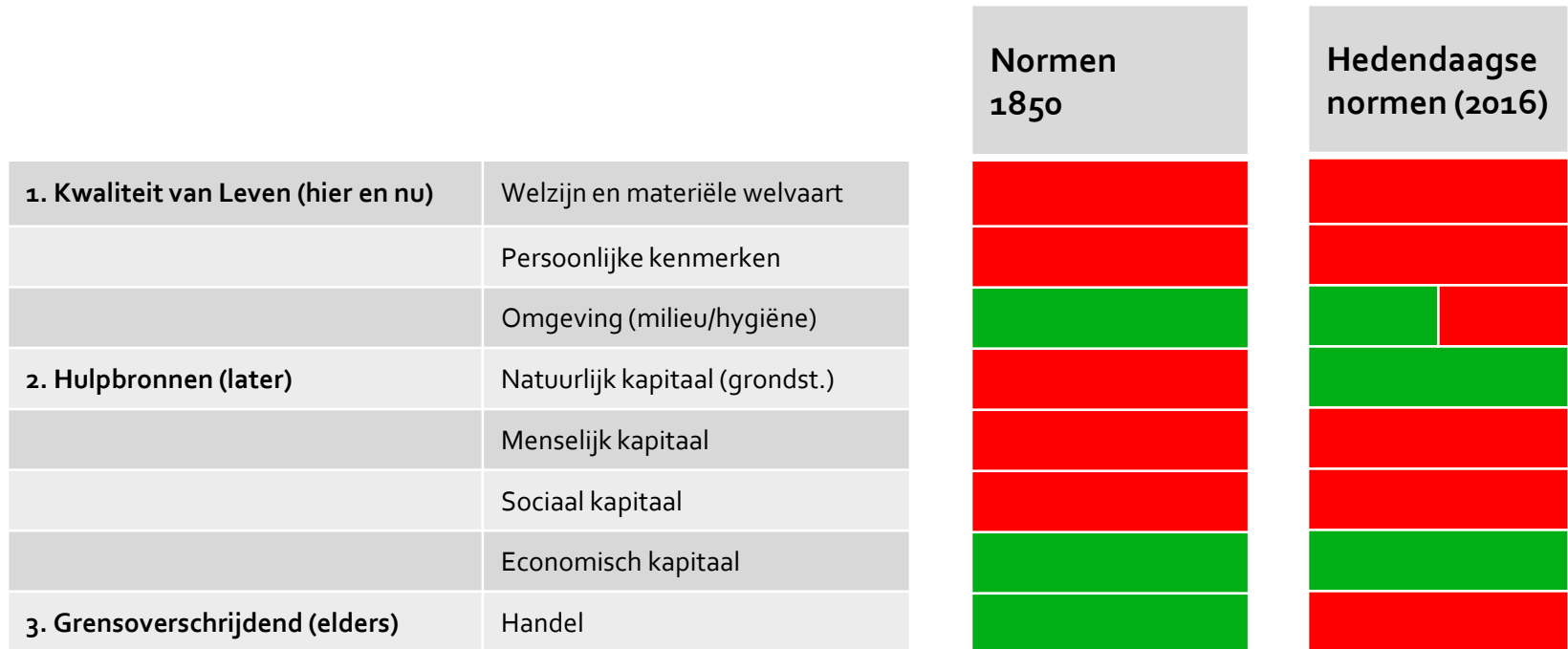
Conclusie: Kwaliteit van Leven in het bijzonder armoede is het belangrijkste duurzaamheidsprobleem van Nederland rond 1850. 40% van de Nederlandse bevolking leeft onder of rond de (absolute) armoedegrens.

Situatie duurzaamheid ±1850

- Niet-probleematisch of werd niet geproblematiseerd
- Probleematisch

Hoe was het belangrijkste duurzaamheidsprobleem – DE ARMOEDE – op te lossen?

Twee strategieën:

1. Het verminderen van de maatschappelijke ongelijkheid.
Tussen 1850 en 1900 blijft maatschappelijke ongelijkheid echter hetzelfde
2. Bij gelijkblijvende maatschappelijke ongelijkheid dan economische groei noodzakelijk.

Bij strategie 2 zijn de cruciale vragen:

- Welke economische groei is daarvoor noodzakelijke?
- Is die groei te realiseren met pré-industriële technologie?
- Hebben we industrialisatie noodzakelijk?

1900

De consumptieve bestedingen van de Nederlanders ±1900

- Nederlandse bevolking: 5.179.233 inwoners
- Totale private consumptieve bestedingen (± 1900): 1.373 mln gld/jaar
- Gemiddelde consumptieve besteding per Nederlander: 265 gld/jaar

- Absoluut minimum consumptieve besteding: 20 gld/jaar
- Armoedegrens, consumptieve besteding: 45 gld/jaar
- Armoedig, kwetsbaar leven: 20-45 gld/jaar

- De consumptieve besteding armen (20% van de bevolking) 66 gld/jaar
- De consumptieve besteding arbeidende klasse (20% van de bevolking) 159 gld/jaar

**Conclusie: armoede als duurzaamheidsprobleem was rond 1900 opgelost.
Maatschappelijke ongelijkheid was hetzelfde gebleven.
De vereiste economische groei 1850-1900: jaarlijks ±2%
Die groei was alleen mogelijk door de industrialisatie.**

Situatie duurzaamheid ±1900

		Normen 1850	Normen 1900	Heden- daagse normen (2016)
1. Kwaliteit van Leven (hier en nu)	Welzijn en materiële welvaart	■	■	■
	Persoonlijke kenmerken	■	■ ■	■ ■
	Omgeving (milieu/hygiëne)	■	■ ■	■ ■
2. Hulpbronnen (later)	Natuurlijk kapitaal (grondst.)	■	■	■ ■
	Menselijk kapitaal	■	■ ■	■ ■
	Sociaal kapitaal	■	■ ■	■ ■
	Economisch kapitaal	■	■	■
3. Grensoverschrijdend (elders)	Handel	■	■	■

■ Niet-problematisch of werd niet geproblematiseerd

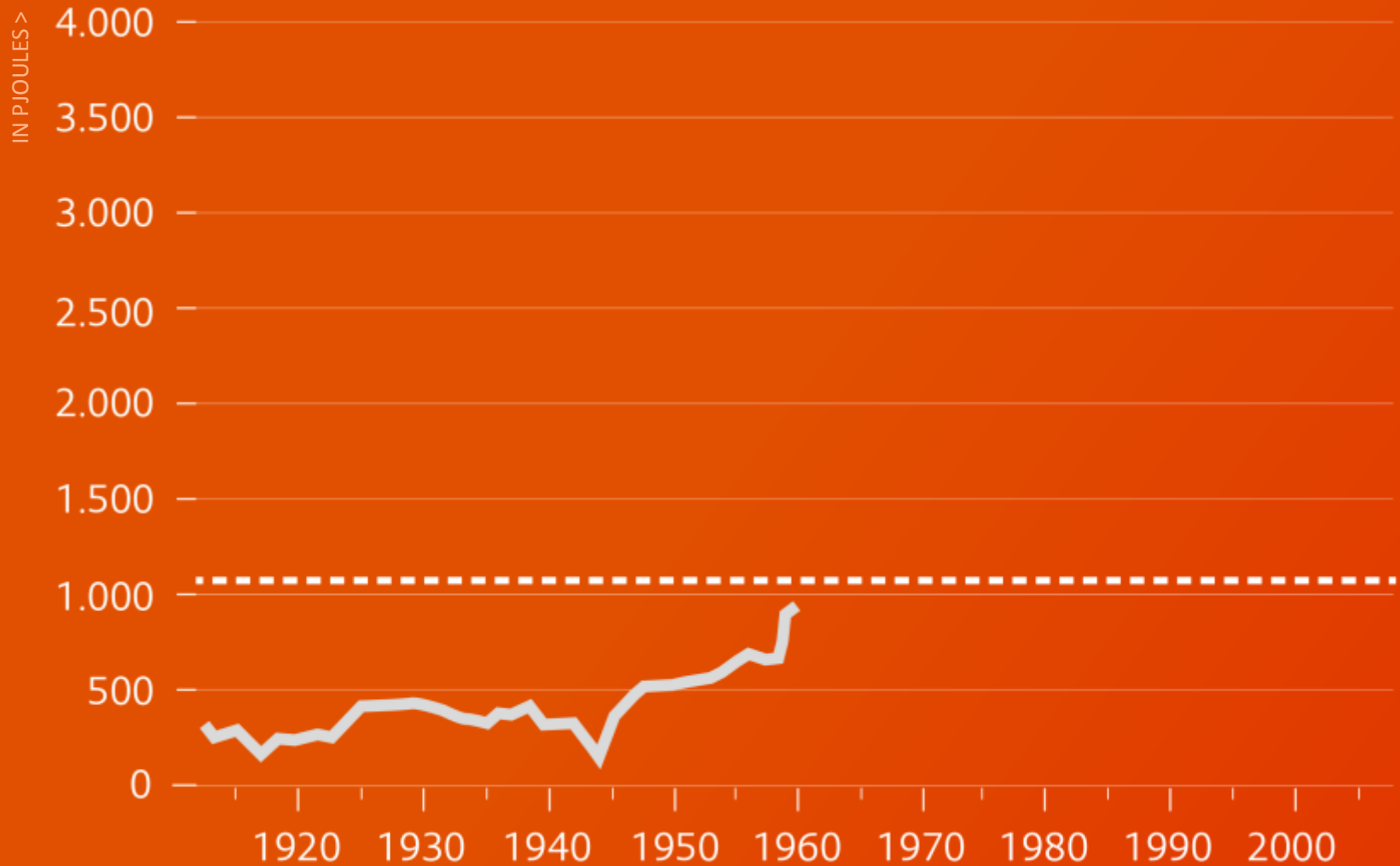
■ Problematisch

Energieverbruik 1913-1960

Situatie duurzaamheid ±1960

		Normen 1900	Normen 1960	Heden- daagse normen (2016)
1. Kwaliteit van Leven (hier en nu)	Welzijn en materiële welvaart			
	Persoonlijke kenmerken			
	Omgeving (hygiëne/milieu)			
2. Hulpbronnen (later)	Natuurlijk kapitaal (grondst.)			
	Menselijk kapitaal			
	Sociaal kapitaal			
	Economisch kapitaal			
3. Grensoverschrijdend (elders)	Handel			

 Niet-probleematisch of werd niet geproblematiseerd

 Probleematisch

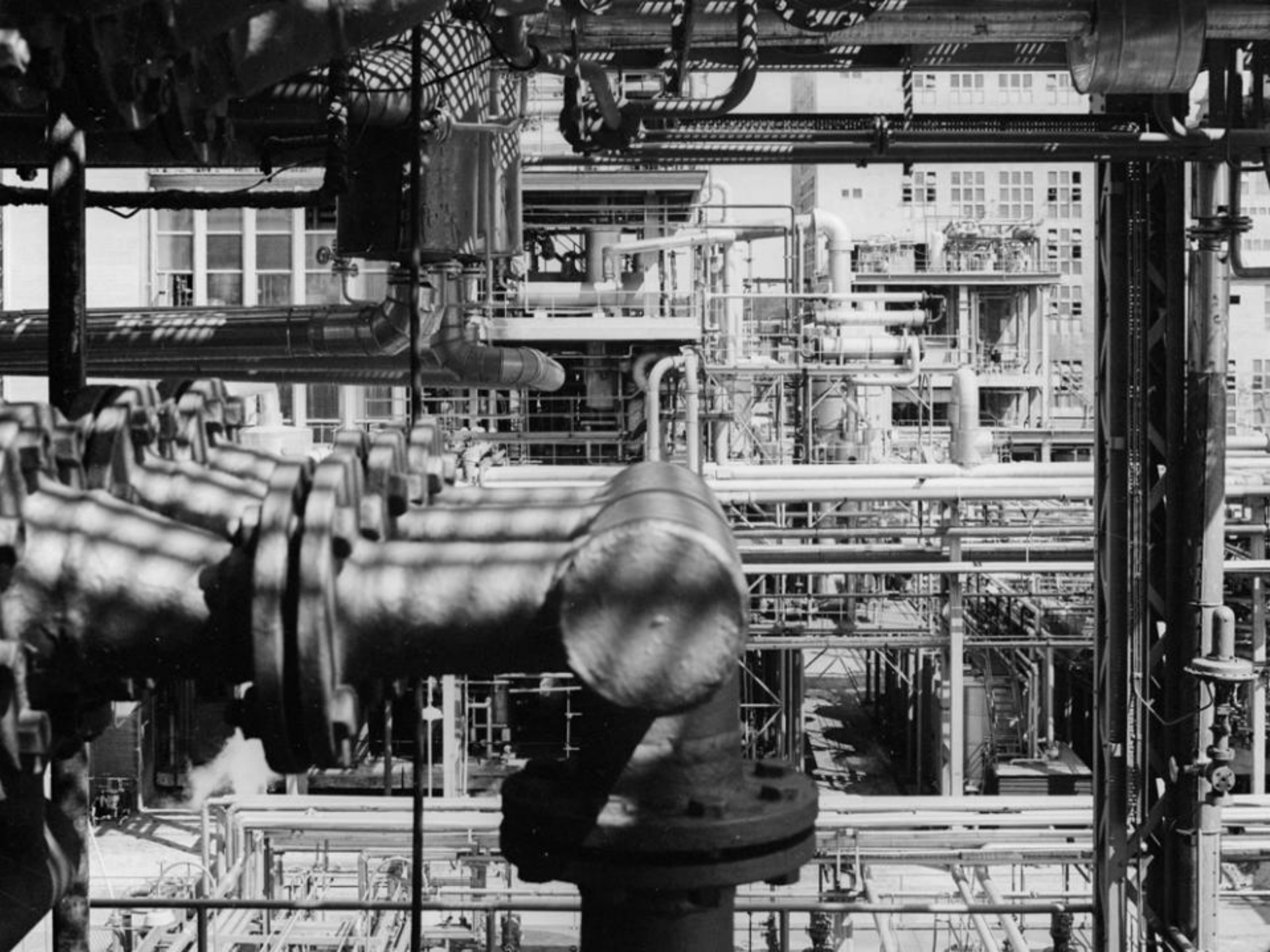
1960 >

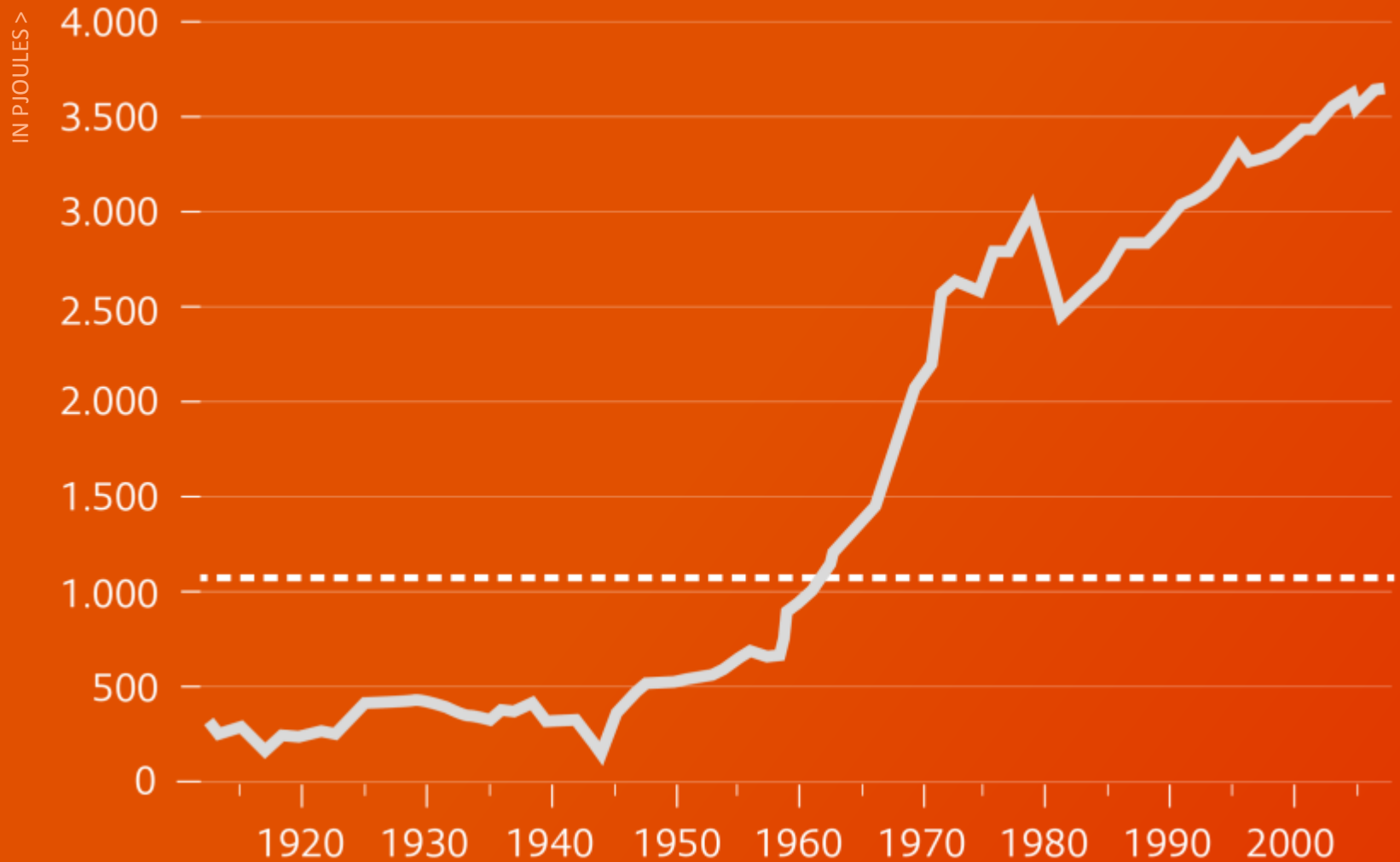

Energieverbruik 1913-2005

Verschuivende normen voor duurzame ontwikkeling

1970-2016

- Achterliggende stuwende krachten: Club van Rome, Crisis (financieel en economisch) en Klimaatverandering (een internationaal erkend vraagstuk geworden)
- Normstelling aan natuurlijk kapitaal en fysiek milieu uitgebreider en scherper: Energie, grondstoffen, broeikasemissies en fijnstof
- Andere normen voor voeding: vleesconsumptie, vetconsumptie en dergelijke
- Andere normen voor consumptie en levensstijl: energielabel voor huis, emissies auto's, VW-crisis dieselmotor
- Andere economie: energiebesparing, op basis van duurzame energiebronnen, niet 'energie-intensief', maar 'energie-extensief', ideaal van de circulaire economie
- Meer aandacht voor grensoverschrijdende effecten (duurzame footprint)

Situatie duurzaamheid 2016

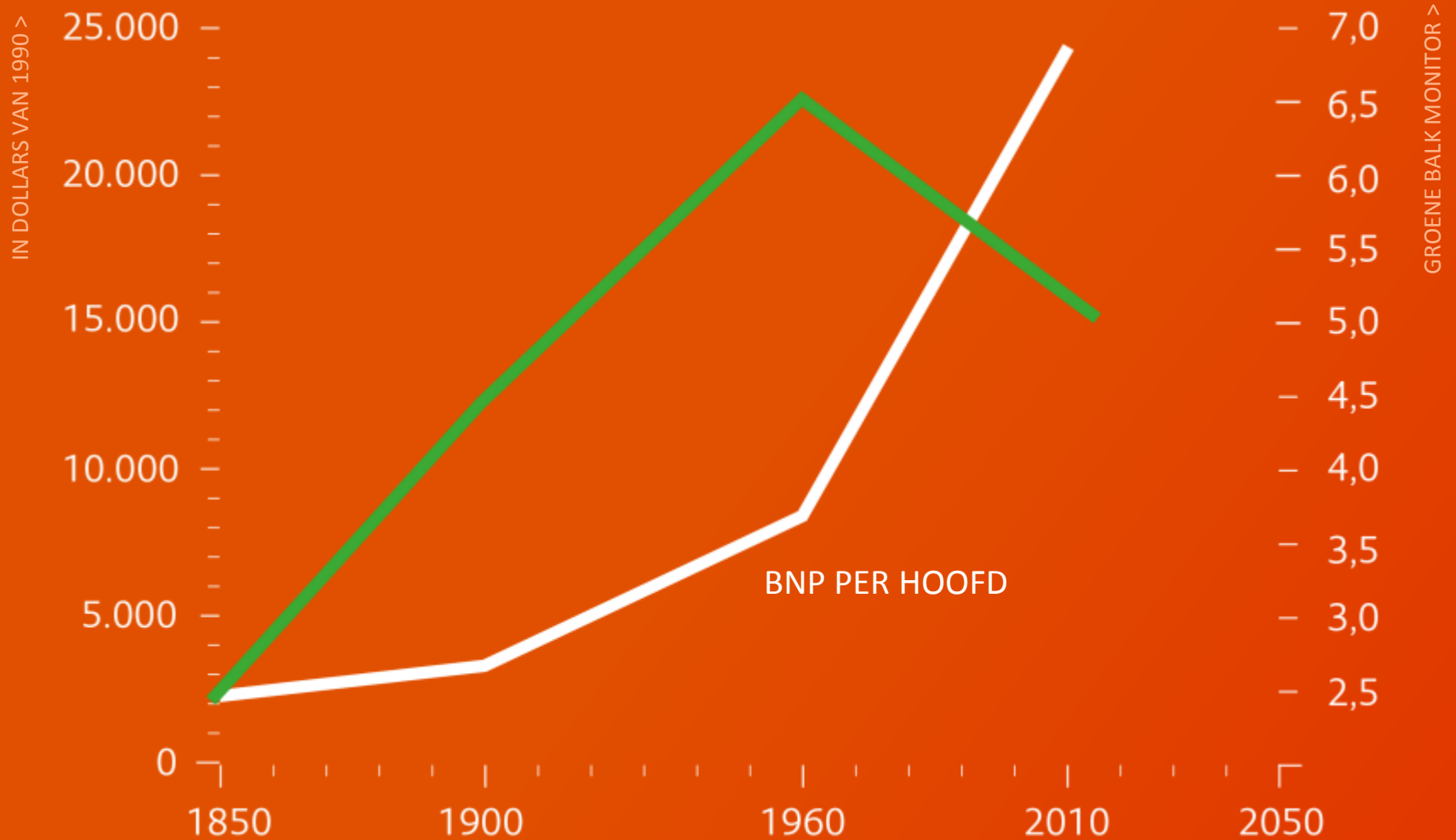
1. Kwaliteit van Leven (hier en nu)	Welzijn en materiële welvaart
	Persoonlijke kenmerken
	Omgeving (milieu/hygiëne)
2. Hulpbronnen (later)	Natuurlijk kapitaal (grondst.)
	Menselijk kapitaal
	Sociaal kapitaal
	Economisch kapitaal
3. Grensoverschrijdend (elders)	Handel

- Niet-problematisch of werd niet geproblematiseerd
- Problematisch

Welvaart en Duurzaamheid in Nederland 1850-2016

Duurzame ontwikkeling 2010-2050: waar liggen de problemen?

		De Duurzaamheidsthema's
1. Kwaliteit van Leven (hier en nu)	Welzijn en materiële welvaart	Handhaven welzijn Consumptie mag gerust minder, ongelijkheid ook
	Persoonlijke kenmerken	Levensstijl moet dematerialiseren Duurzame eetcultuur (minder vleesconsumptie etc.) 'Intelligent huis', focus moet zijn 'energie-neutraal' huis 'Smart mobility', focus moet zijn 'sustainable' mobility 'Smart city', focus moet zijn 'sustainable' city
	Omgevingsfactoren	Fijnstof terugbrengen (crisis met VW-dieselmotor)
2. Hulpbronnen (later)	Natuurlijk kapitaal	Klimaatverandering (CO ₂ problematiek)
	Menselijk kapitaal	Levensstijl (obesitas, werkstress, zzp'ers, etc.)
	Sociaal kapitaal	Maatschappelijke ongelijkheid. Vertrouwen in politiek.
	Economisch kapitaal	Economie op basis van duurzame energiebronnen Niet 'energie-intensief', maar 'energie-extensief' Circulaire economie
3. Grensoverschrijdend (elders)	Handel	Ongelijkheid (handelsverdragen) Duurzame footprint Duurzaam keurmerk voor inkomen, arbeid, milieu en grondstoffen

**Duurzame
Ontwikkeling
van Nederland
1850-2050**